

Waldemar Rogowski, Kamila Leszczyńska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

MOŻLIWOŚĆ POZYSKIWANIA INFORMACJI O KAPITAŁE INTELEKTUALNYM Z RAPORTÓW ROCZNYCH WYBRANYCH SPÓŁEK Z GPW W WARSZAWIE

Streszczenie: Artykuł porusza problematykę ilości, jakości oraz zakresu danych na temat elementów kapitału intelektualnego ujawnianych w raportach rocznych. Przeprowadzono weryfikację raportów rocznych spółek „nowej ekonomii” czyli bazujących w swej działalności głównie na aktywach niematerialnych, które są notowane na GPW w Warszawie. Funkcjonują w branżach: konsultingowej (DGA SA), medialnej (TVN SA) i informatycznej (One-2-One SA). Raporty rozpatrywane są w okresie kolejnych trzech lat (2006-2008). Opisany jest stan ujawnień, zmiany, jakie nastąpiły w tej kwestii w ciągu 3 lat oraz subiektywna ich ocena. Każdemu z raportów zostały nadane syntetyczne oceny w skali od 1 do 5. Na koniec przedstawiono podsumowanie wyników analizy oraz wnioski, zwracając uwagę na przyczyny i skutki istniejących braków w raportach oraz możliwe rozwiązania problemu.

Słowa kluczowe: kapitał intelektualny, raportowanie kapitału intelektualnego, luka informacyjna, kategoryzacja kapitału intelektualnego.

1. Wstęp

Współczesne modele biznesowe firm ulegają istotnym modyfikacjom, co przejawia się zastępowaniem aktywów materialnych szeroko pojętą wiedzą, która staje się głównym czynnikiem generującym wartość przedsiębiorstwa. Tradycyjna rachunkowość finansowa nie spełnia więc już w pełni swojej funkcji informacyjnej, nie obejmuje bowiem swoim zakresem elementów kapitału intelektualnego (KI), czyli kompetencji pracowników, innowacyjności w działaniu i strukturze oraz relacji z klientami i innymi interesariuszami. Liczne upadłości oraz skandale księgowo-będące plagą ostatnich lat zdają się potwierdzać nieefektywność i braki w sprawozdawczości finansowej. Istniejąca obecnie asymetria informacji pomiędzy decydentami przedsiębiorstwa a jego interesariuszami staje się źródłem ogromnego ryzyka, niekorzystnie wpływającego zarówno na działalność samego przedsiębiorstwa, jak i na decyzje podejmowane przez jego interesariuszy. Od kilku lat problem ten poruszany jest w Polsce przez praktyków i teoretyków zajmujących się problematyką raportowania kapitału intelektualnego, a liczne publikacje dotyczące tej kwestii są na

to dowodem¹. Powstaje jednak pytanie: czy zainteresowanie tematyką kapitału intelektualnego ma bezpośrednie przełożenie na rzeczywiste działania polskich spółek w zakresie jego raportowania? Stąd pomysł, by zbadać zawartość raportów trzech spółek z warszawskiej Giełdy Papierów Wartościowych, działających w oparciu o modele biznesowe bazujące na kapitale intelektualnym, pod kątem ilości i jakości oraz zakresu ujawnień informacji dotyczących elementów kapitału intelektualnego.

Celem referatu jest konfrontacja rosnącego zapotrzebowania informacyjnego interesariuszy zewnętrznych ze sposobami i zakresem komunikowania przez spółki o posiadanym kapitale intelektualnym, co pozwoli na identyfikację ewentualnej luki informacyjnej.

Badanie ma charakter pilotażowy. W zamyśle autorów będzie ono stanowiło wstęp do weryfikacji raportów wszystkich spółek z GPW. Celem obecnego badania jest wskazanie ogólnych tendencji i przedstawienie wstępnych wniosków dotyczących problematyki raportowania KI na podstawie analizy raportów trzech spółek.

2. Charakterystyka przeprowadzonego badania empirycznego dotyczącego weryfikacji raportów rocznych wybranych spółek giełdowych

Analizie zostały poddane raporty trzech spółek notowanych na warszawskiej GPW, są to: DGA SA działająca w branży konsultingowej, TVN SA działająca w branży medialnej oraz One-2-One SA działająca w branży informatycznej. Wybór powyższych spółek można wyjaśnić tym, że należą one do grupy przedsiębiorstw tzw. nowej ekonomii ze względu na specyfikę ich działalności opartej w głównej mierze na kapitale intelektualnym. Są to spółki o wysokim potencjale rozwojowym, wykorzystujące intensywnie wiedzę oraz zorientowane na stałe udoskonalanie bądź wprowadzanie nowych produktów.

Badanie zostało przeprowadzone na bazie pełnych raportów z lat 2006-2008, a nie tylko sprawozdań finansowych, ponieważ brak przepisów w standardach rachunkowości obejmujących wszystkie elementy kapitału intelektualnego nie daje możliwości umieszczania informacji na ich temat w dokumentach finansowych. Analizą objęto również: list prezesa do interesariuszy, jednostkowy raport z działalności spółki oraz sprawozdania zarządu kolejno z 2006, 2007 i 2008 roku, a także dokumenty dotyczące ładu korporacyjnego.

¹ Ich przegląd zawierają np. publikacje: S. Kasiewicz, M. Kicińska, W. Rogowski, *Kapitał intelektualny: spojrzenie z perspektywy interesariuszy*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006; S. Kasiewicz, W. Rogowski, *Stan obecny i kierunki badań w zakresie kapitału intelektualnego – studia literaturowe*, [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*, red. T. Dudycz, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, t. VII, z. 1A, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi, Łódź, Wrocław 2006; W. Rogowski, S. Kasiewicz, *Stan obecny i kierunki badań w zakresie kapitału intelektualnego – studia literaturowe*, E-mentor nr 3 (czerwiec 2006).

Kategoryzacja kapitału intelektualnego przyjęta w badaniu dzieli go na trzy grupy: aktywa związane z rynkiem, zasobami ludzkimi i własnością intelektualną, które stanowią nieco okrojoną wersję definicji kapitału intelektualnego według N. Bontisa² odpowiadającej kapitałowi relacyjnemu, ludzkiemu i strukturalnemu. Przyjęto do weryfikacji najbardziej podstawowe i przejrzyste składniki kapitału intelektualnego, co pozwoli na określenie, czy są one ujmowane w raportach, a jeśli tak, to w jakim zakresie i formie.

Aktywa rynkowe obejmują siedem takich składowych, jak: udział w rynku, marka, klienci, dostawcy, alianse strategiczne i połączenia kapitałowe, wpływ na środowisko oraz odpowiedzialność społeczna. Interesariusze mogą brać pod uwagę powyższe elementy w analizie pozycji przedsiębiorstwa, określając jego konkurencyjność, skalę działalności, udział w rynku i relacje z otoczeniem.

Aktywa związane z własnością intelektualną są rozumiane jako posiadane licencje, koncesje, znaki handlowe, patenty, jakość procesów, technologie, innowacje, jakość, struktura i kultura organizacyjna. Opis stanu tych aktywów pozwoliłby na ocenę wewnętrznych aspektów funkcjonowania firmy budujących jej strukturę i siłę.

Aktywa związane z zasobami ludzkimi obejmują wykształcenie, staż pracy, doświadczenie, znajomość języków obcych, fluktuacje i nieobecności pracownicze, umiejętności i wiarygodność kadry menedżerskiej.

Konstrukcja opisu badań składa się z 2 części dotyczących każdej ze spółek. Pierwsza część to ogólny komentarz stanu informacyjnego raportów z okresu 3 lat. Druga część to tabela z wykazem syntetycznych ocen w skali 1-5 dla każdego z raportów rocznych, gdzie:

5 – ujawniono wszystkie wyznaczone w kryteriach elementy kapitału intelektualnego, zamieszczono ich rzeczowe opisy poparte faktami, liczbami, nazwami, zaprezentowano liczne mierniki i wskaźniki, sposób ich konstrukcji, komentarze oraz interpretacje wyników; treści prezentowane są w przejrzysty i uporządkowany sposób, występują liczne wykresy i tabele.

4 – ujawniono prawie wszystkie wyznaczone w kryteriach elementy kapitału intelektualnego, zamieszczono ich rzeczowe opisy poparte faktami, zaprezentowano mierniki i wskaźniki dotyczące kluczowych elementów, sposób ich konstrukcji, ewentualne komentarze oraz interpretacje wyników; treści prezentowane są w przejrzysty i uporządkowany sposób, występują wykresy i tabele dotyczące elementów kluczowych dla spółki.

3 – ujawniono większość (2/3) wyznaczonych w kryteriach elementów kapitału intelektualnego wraz z rzeczowymi opisami, zaprezentowano mierniki dotyczące kluczowych elementów; treści prezentowane są w przejrzysty sposób, występuje kilka wykresów i tabel.

² S. Kasiewicz, M. Kicińska, W. Rogowski, wyd. cyt., s. 88.

2 – ujawniono tylko część (1/3; 2/3) wyznaczonych w kryteriach elementów kapitału intelektualnego, zamieszczono ich opisy; treści rozmieszczone są chaotycznie, występuje co najmniej jedna tabela lub wykres.

1 – ujawniono kilka wyznaczonych w kryteriach elementów kapitału intelektualnego, zamieszczono ogólne opisy lub ich brakuje; treści rozmieszczone są chaotycznie.

Ocena mogła wystąpić ze znakiem „+” bądź „-”, co wskazywałoby, że ilość lub jakość danych w raporcie jest wyższa bądź niższa niż jej podstawowy poziom wyznaczony dla poszczególnych ocen. W trakcie badania autorzy napotkali ograniczenia, które wynikają z istniejących standardów opracowywania raportów dla firm opartych głównie na aktywach materialnych. Kolejną przyczyną jest brak jednolitych definicji, kategoryzacji i prezentowania poszczególnych elementów kapitału intelektualnego oraz podejście menedżerów skupiających się głównie jeszcze na czynnikach wymiernych. Raporty charakteryzuje brak schematu, inna kolejność, zakres oraz sposób prezentacji danych, co z kolei skutkuje różnicami w pomiarze i wycenie, o ile są one w ogóle możliwe. Taki stan rzeczy skutkuje brakiem standaryzacji raportów zarówno w poszczególnych spółkach, jak i w ramach jednej spółki na przestrzeni lat. Ze względu na trudności w porównywaniu takich raportów ocena ilości i jakości ujawnień o kapitale intelektualnym jest subiektywną oceną autorów, wskazującą na ogólne tendencje w dziedzinie raportowania kapitału intelektualnego.

3. Ujawnienia elementów kapitału intelektualnego w raportach rocznych w wybranych spółkach z Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie

3.1. DGA SA³ – opis wyników analizy raportów rocznych spółki z lat 2006-2008⁴

Najwięcej ujawnień o kapitale intelektualnym obejmuje sprawozdanie zarządu z działalności. Struktura raportów w ciągu 3 lat zostaje mniej więcej zachowana, jednak niektóre elementy są pomijane. Przy pobieżnej analizie można dojść do wniosku, że sprawozdania zawierają wiele rzeczowych ujawnień, przeważa jednak forma opisowa, niekiedy niewnosząca wiele treści merytorycznej. Większość elementów w każdym z raportów zostaje jednak wymieniona, a część z nich nawet bardzo skrupulatnie opisana. Niestety, najważniejszy czynnik dla rozwoju przedsiębiorstwa DGA SA, jakim jest kapitał ludzki, nie jest dostatecznie opisany, a z roku na rok jakość tego opisu spada. Za mało jest konkretnych danych, ale ogólna ocena raportu jest pozytywna. Zapoznanie się z raportem daje pewien pogląd na posiadany

³ Informacje o firmie i specyfice działalności można znaleźć na www.dga.com.pl.

⁴ Jednostkowy raport roczny spółki DGA SA (2006, 2007, 2008).

potencjał w zakresie KI. Cieszy fakt, że większość elementów została opisana, mar-twi natomiast zmniejszenie liczby ujawnień w 2008 r.

Tabela 1. Ocena raportów rocznych spółki DGA SA

Lata	2006	2007	2008
Ocena	3+	3+	3

Źródło: opracowanie własne.

3.2. TVN SA⁵ – opis wyników analizy raportów rocznych spółki z lat 2006-2008⁶

W raportach rocznych spółki TVN SA wystąpiła zdecydowana większość ujawnień, ale opis pod względem wyszukiwania elementów kapitału intelektualnego był cha-tyczny.

Ujawnienia dotyczące zasobów ludzkich były rzeczowe, podawały konkretne informacje, ale zakres ujętych danych był dość wąski, skupiał się głównie na naj-wyższych organach w przedsiębiorstwie, pomijając podanie nawet ogólnych danych dotyczących struktury pracowników, ich wykształcenia, doświadczenia w branży, podstawowych umiejętności.

Aktywa własności intelektualnej znajdują wyraz w wymiarze jakościowym i ilo-sciowym. Raporty pomijają strukturę organizacyjną oraz kulturę organizacyjną.

Opisy elementów aktywów rynkowych i kapitału relacji są rozproszone w całym raporcie. Mimo to można znaleźć informacje na temat udziału w rynku, dostawców, klientów, dostępności kanałów dystrybucji oraz współpracy z innymi podmiotami. Brak jest opisu wpływu na środowisko oraz programów związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu. Występują mierniki wielu elementów oraz wskaźniki oglądalności.

W ciągu 3 lat forma raportu w aspekcie kapitału intelektualnego się nie zmie-nia, co należy uznać za pozytywne. Niestety, nie ulegają poprawie opisy wcześniej występujących ujawnień ani nie pojawiają się nowe. Brak jest wskaźników opisu-jących elementy aktywów niematerialnych, z wyjątkiem wskaźników oglądalności. Występują liczne tabele, brakuje jednak wykresów. Odnalezienie przez użytkownika raportu konkretnych informacji o potencjale KI jest pracochłonne i czasochłonne.

Tabela 2. Ocena raportów rocznych spółki TVN SA

Lata	2006	2007	2008
Ocena	3+	3+	3+

Źródło: opracowanie własne.

⁵ Informacje o firmie i specyfice działalności można znaleźć na <http://investor.tvn.pl>.

⁶ Jednostkowy raport roczny spółki TVN SA (2006, 2007, 2008).

3.3. One-2-One SA⁷ – opis wyników analizy raportów rocznych z lat 2006-2008⁸

Raport z działalności O2O SA z 2006 r. zawiera najwięcej ujawnień dotyczących elementów aktywów niematerialnych, jest bardzo obszerny i opisuje dokładnie specyfikę branży i spółki, wszystkie technologie posiadane przez nią wraz z wyjaśnieniem, na czym one polegały, oraz procesy związane z jej działalnością. Można odnaleźć wiele ujawnień, choć występowały też istotne braki w sposobie prezentowania informacji. Natomiast raporty z lat 2007 i 2008 bardzo się różniły od raportu z 2006 r. Liczba ujawnień została znacznie zredukowana, opisy były bardzo ogólnikowe, pozbawione merytorycznych treści, dając niewielki pogląd na sytuację ekonomiczną spółki oraz stan posiadania i wykorzystywania przez nią elementów kapitału intelektualnego. Nie wystąpiły tabele, schematy ani wykresy. Liczba ujawnień z roku na rok spadała, przez co jakość raportów straciła znacznie na wartości i przydatności dla użytkownika.

Tabela 3. Ocena raportów rocznych spółki One-2-One SA

Lata	2006	2007	2008
Ocena	4-	2-	2-

Źródło: opracowanie własne.

4. Wnioski i podsumowanie wyników badań

Obecne raporty przedsiębiorstw nie obejmują danych o wszystkich aktywach przedsiębiorstwa. Elementy kapitału intelektualnego w większości nie są raportowane lub są raportowane jedynie częściowo. Wynika z tego, że skoro wpływ czynników niematerialnych na poziom konkurencyjności przedsiębiorstwa jest coraz większy, to użyteczność informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych, które stanowią podstawę oceny standingu finansowego firm, zdecydowanie maleje i jest istotnie niewystarczający.

Wszystkie trzy analizowane spółki można zaliczyć do tzw. przedsiębiorstw „nowej ekonomii”. Oznacza to, że ich głównym zasobem są aktywa niematerialne. Ich raporty roczne nie do końca potwierdzają taką tezę. Zawierają bowiem ujawnienia tylko pewnych elementów kapitału intelektualnego. Wciąż jest to za mało, by mogło stanowić podstawę do analizowania ryzyka działalności przedsiębiorstw bazujących na modelach biznesowych o dużym zaangażowaniu kapitału intelektualnego. Ujawnień jest mało, a ich jakość nie zawsze jest satysfakcjonująca. W poszczególnych przedsiębiorstwach raporty różnią się formą, a ujawnienia rodzajem i zakresem,

⁷ Informacje o firmie i specyfice działalności można znaleźć na <http://www.one-2-one.pl/>.

⁸ Jednostkowy raport roczny spółki O2O SA (2006, 2007, 2008).

co świadczy o braku standaryzacji i problemie z porównywaniem wyników kilku przedsiębiorstw. Sam mechanizm wyszukiwania informacji jest pracochłonny i często uzyskane wyniki są niewspółmierne do włożonej w badanie pracy.

Głównym spostrzeżeniem dotyczącym ujawnianych danych w każdym z raportów wszystkich trzech spółek jest bardzo niewielka liczba informacji na temat elementów związanych z aktywami ludzkimi. Jeśli można znaleźć już jakieś informacje, to zazwyczaj są to ogólne dane i dotyczą tylko członków głównych organów przedsiębiorstwa. Ujawnienia o pozostałych elementach kapitału intelektualnego mają zróżnicowany wymiar, co może jednak wynikać z tego, że spółki działają w różnych branżach i odzwierciedlać ich specyfikę. Jednak gdyby forma sprawozdań była wystandardyzowana, pozwoliłoby to na wychwycenie przez użytkownika takiego raportu, czy dany element rzeczywiście nie występuje w danym przedsiębiorstwie, czy po prostu przed standaryzacją nie był ujawniany.

Ilość i jakość ujawnień jest niezadowolająca. Dane są przedstawione opisowo, brakuje określonych mierników, co w konsekwencji uniemożliwia prezentację wskaźników, trudno znaleźć konkretne dane i wyciągać z nich wnioski. W ramach raportów jednej spółki zazwyczaj z roku na rok ilość i jakość ujawnień się nie zmieniała. Wyjątkiem była firma One-2-One, której raporty z lat 2007 i 2008 wykazały znaczny spadek ujawnień i jakości w stosunku do raportu z roku 2006.

Brak danych o aktywach niematerialnych może niestety świadczyć o niewielkiej świadomości polskich menedżerów nie tylko co do korzyści z ujawniania ich swoim interesariuszom, ale także co do ich znaczenia w zarządzaniu i kreowaniu wartości przedsiębiorstwa, co ma wpływ na jego sukces w dłuższej perspektywie.

Niewielki zakres niefinansowych danych w raportach rocznych przedsiębiorstw o znacznym zasobie aktywów niematerialnych nie musi wcale oznaczać, że instytucje finansowe nie alokują w nie swojego kapitału. Może jednak być powodem większych trudności w pozyskiwaniu kapitału przez dynamicznie rozwijające się firmy o ogromnym potencjale rozwojowym, które mogą zostać mylnie ocenione przez bank analizujący ich zdolność kredytową, według utartych od wielu lat procedur, nieuwzględniających specyfiki ich działalności. Takie podejście skutkuje wyższym kosztem pozyskania kapitału lub rezygnacją z niego z powodu niekorzystnych warunków pozyskania. Oznacza to niewykorzystany potencjał i nieefektywny rozwój.

W opinii autorów rozwiązaniem problemu mogłoby być większe zainteresowanie instytucji finansowych problematyką raportowania KI, a mianowicie opracowanie nowych procedur oceny ryzyka kredytowego oraz zorganizowanie akcji promującej korzyści, jakie przyniosłoby przedsiębiorstwom ujawnianie informacji o determinantach ich działalności. Innym scenariuszem może być regulacyjne wymuszenie na firmach podstawowych ujawnień informacji, co byłoby korzystne i dla przedsiębiorstwa, i dla jego interesariuszy. Analiza stanu kapitału intelektualnego w firmach przyniosłaby większy zakres informacyjny dotyczący kondycji finansowej firmy i ryzyka kredytowego, niż dają to tradycyjne wskaźniki finansowe oparte jedynie na sprawozdawczości finansowej.

Na obronę spółek można przytoczyć fakt, że ani kategoryzacja kapitału intelektualnego, ani raportowanie o nim nie doczekały się jeszcze jednolitych wytycznych oraz standaryzacji. Trudno jest więc wymagać od firm, aby ich dane dotyczące aktywów niematerialnych były porównywane z danymi z innych firm, a sama treść raportów, przy tak wczesnym stadium wprowadzania ich w Polsce, była pozbawiona wad i niedociągnięć, co też nie zmienia faktu, że stan na dzień dzisiejszy nie jest zadowalający. Uwzględnianie przez firmy wyników badania pozwoliłoby, w opinii autorów, na stopniową eliminację luki informacyjnej, co spowodowałoby zmniejszenie ryzyka kredytowego instytucji finansowych, a inni interesariusze mieliby możliwość takiego alokowania kapitału, by środki były angażowane tylko w inwestycje o dużym potencjale rozwojowym.

Literatura

DGA SA, www.dga.com.pl.

Jednostkowy raport roczny spółki DGA SA (2006-2008).

Jednostkowy raport roczny spółki TVN SA (2006-2008).

Jednostkowy raport roczny spółki One-2-One SA (2006-2008).

Kasiewicz S., Kicińska M., Rogowski W., *Kapitał intelektualny: spojrzenie z perspektywy interesariuszy*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006.

Kasiewicz S., Rogowski W., *Stan obecny i kierunki badań w zakresie kapitału intelektualnego – studia literaturowe*, [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*, red. T. Dudycz, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, t. VII, z. 1A, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi, Łódź, Wrocław 2006.

One-2-One SA, <http://www.one-2-one.pl>.

Rogowski W., Kasiewicz S., *Stan obecny i kierunki badań w zakresie kapitału intelektualnego – studia literaturowe*, E-mentor nr 3 (czerwiec 2006).

TVN SA, <http://investor.tvn.pl>.

THE POSSIBILITY OF ACQUIRING INFORMATION ABOUT INTELLECTUAL CAPITAL FROM ANNUAL REPORTS OF COMPANIES QUOTED ON WARSAW STOCK EXCHANGE

Summary: The paper concerns problems connected with quantity, quality and the range of information about elements of intellectual capital revealed in annual reports of companies. The author has examined reports of three “new economy” companies, quoted on Warsaw Stock Exchange, whose business models are based mainly on intangible assets. They operate in three different branches: consulting (DGA SA), the media (TVN SA) and IT (ONE-2ONE SA). The analysis focuses on a period of three years (2006-2008). The paper investigates the state of disclosures, changes that took place during these three years and their subjective assessment. Each report has been graded on a 1-5 scale. Lastly, the author summarizes the results of the analysis and emphasizes the reasons and consequences of incomplete information in the reports. The paper also suggests possible solutions to these problems.